

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság gondozásában lévő kőszegi Chernel-kert Kőszeg leg híresebb természetudósának állít emléket. Chernel István nemzetközi hírű ornitológus volt, aki - Herman Ottó követően - második igazgatója lett a Madártani Intézetnek.

A két és fél hektáros parkban kapott helyet a Dunántúli sértült, elárvult madarait gondozó telep, s itt hoztuk létre hazánk egyetlen, élő védett növényeket bemutató tanösvényét.

A természetvédelem a veszélyeztetett fajokat lehetőleg eredeti élőhelyeiken kívánja megővni. Sajnos azonban erre számos esetben nincsen mód, hiszen az élőhelyek gyakorta zavartak, vagy megsemmisültek. Kézfenékvőnek tűnik ilyenkor az aktív természetvédelem módszereivel beavatkozni, mesterséges körülmények között szaporítani és (vissza) telepíteni alkalmasnak tűnő élőhelyekre a megritkult fajokat.

Az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal felismerve az aktív természetvédelem e formájának jelentőségét, a legjelentősebb botanikus kertek és néhány kiváló terepbotanikus bevonásával programot indított a '80-as években a kipusztulással veszélyeztetett növényfajok szaporítására és visszatelepítésére. Ennek során több tucat faj szaporítóanyagát gyűjtötték be, s jelentős részüknél sikerült bizonyítani, hogy biztonsággal és viszonylag egyszerűen nevelhetők mesterséges körülmények között. Sajnos a program anyagi hiányában elakadt, s visszatelepítésre már csak igen szorványosan került sor. Márpedig e tevékenység csak akkor tekinthető sikeresnek, ha a kitelepített egyedek szaporodó, önfenntartó populációkká válnak.

A Soproni Egyetem Növényzeti Tanszéke és a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság támogatásával 1993-ban fogtam hozzá - elsősorban a Nyugat-Dunántúli - kipusztulással veszélyeztetett növényfajainak szaporításához és visszatelepítéséhez. A gyakorlati munkát botanikus kertekből származó magok nevelésével kezdem. Ezzel kívánom begyakorolni a szakma alapfogásait. Összesen 231 fajjal próbálkoztam.

Bemutatói céllal, s hogy megfigyelhessük fejlődésüket, létesítettünk egy bemutató telepet, melyben több mint száz védett, veszélyeztetett faj egyedi tekinthetők meg. Érdemes megjegyezni, hogy nem alkalmaztunk talajcserét, egyazon talajon fejlődnek a mészigényes és a savanyú talajt kedvelő, a lápi és pusztai fajok, s szemmel, láthatóan kitűnő egészségnak örvenednek. Ami alapvető különbség a természetes élőhelyükhöz képest, hogy itt a rendszeres gyomlálás következtében nem kényszerülnek konkurenciágra.

A tanösvény egyben génrezerváció is, ahonnan számos faj állományának a rekonstrukciójához magot lehet gyűjteni.

- **apró nőszírom** (*Iris pumila*) A nőszíromfélék legkisebb termető, legkorábban virító tagja. Rizómája vastag, levelei 15-25 cm hosszúak. Virágja ülő kék, lila, néha halványárga. Mész- és dolomit sziklagyepben, bokorerdőkben él.

- **árnika** (*Arnica montana*) A fészkesvirágzatúak családjába tartozó 20-50 cm magas növény. Levelei töállóak, rozettát alkotnak. Virágzata 6-8 cm átmérőjű, tojássárga színű. Egykor az Őrségben, a Kőszegi- és a Soproni-hegységben élt, mára hazánkban kipusztult. Gyökeréből zúzó-dások gyógyítására vannak ki hatóanyagot.

apró nőszírom

- **babéroroszlán** (*Daphne laureola*) Méteresre is megnövő örökzöld cserje. Visszás-lándzsás levelei a hajtáscsúcsra tömörülnek. Levéllemeze bőrszerű, virágja apró, sárgászöld. A Balaton-felvidék hegyvidéki bükkösein, szurdokerdeiben fordul elő.

- **bánati bazsarózsa** (*Paeonia officinalis*) Látványos virágú, kerti dísznövényként ültetett évelő növény. Tőlevele 2-3 szeléből álló, májusban nyíló magányos virága élénkpiros, termése bársonyos felszíni tüsző. Hazánkban csak a Mecsekben erdőszegélyeken, dűlgyeseken él. Kedvelt kerti dísznövény.

- **bodzalevelű macskagyökér** (*Valeriana officinalis* ssp. *sambucifolia*) Visszás-tojásdad tőlevelű évelő növény. Szárlevelei átellenesek, hármasan összetettek. Virága rózsaszín, virágzata végálló, sátorozó. Sziklai bükkösökben, szurdokerdőkben éló jégkorszaki maradványfaj.

- **bókoló zsálya** (*Salvia nutans*) 30-50 cm magas évelő növény. A tőlevelek hosszú nyeltek, szíves válltak. Ibolyaszínű, bókoló virágai állított alkotnak. Lőszpusztáink egykor gyakori faja mára csupán Békés megye néhány pontján fordul elő. Jégkorszak utáni maradványfajunk.

- **buglyos kötőrfű** (*Saxifraga paniculata*) Tömött rozettát alkotó, tojásdad tőlevelű évelő növény. A levélzések finoman fogazottak, virágai fehérek, fürtös bugába tömörülnek. Sziklagyepben, sziklaerdőkben, többnyire meszes alapkőzetek él.

- **buglyos szegfű** (*Dianthus superbus*) Fél méternél is magasabbra nő, június-augusztusban dúsan virágzó lágyszárú. A szárlevelek alapjuknál összenőttek, a virágok halvány rózsaszínűek vagy fehérek, sallangosan szeldeltek, termésük tok. Űde, kiszáradó lápréteken, kaszálóréteken fejlődik.

- **csermelyciprus** (*Myricaria germanica*) Akár 2 méteresre is megnövő, felálló hajtásrendszerű cserje. Levelei aprók, pikkelyszerűek, rózsaszín virágai végálló fürtben nyílnak. Folyó menti hordalékzónákon fordul elő a Mura mentén.

- **cserszömörce** (*Cotynus coggygria*) Elágazó hajtásrendszerű bokor. Levelei épp szélűek, kerekdedek. Zöldes virágai terebélyes bugában állnak, a meddő virágok kocsányain tollas szőrök fejlődnek. A mészkőhegységeink déli lejtőin díszlő karszobokorerdők jellegzetes faja, októberre levelei tűzvörösre színeződnek. Kérgét cserzéshez használták.

- **csikófark** (*Ephedra distachya*) A nyitvatermők kétlaki, pikkelyleveles törpecserjéje. Porzós virágai tojásdadok, nővirágai málnaszerűek, termése piros tobozbogyó. Mediterrán-kontinentális elterjedésű, homokpusztákon, löszön fordul elő.

- **csillagos nárcisz** (*Narcissus angustifolius*) 2-6 mm keskeny levelű hagymás növény. Illatos virága törtefehér, mellékpártája sárga piros szegéllyel. Nedves réteken él. Talán a török időkben telepítették be. Dísznövény.

- **csillagvirág** (*Scilla bifolia* agg.) 10-15 cm magas hagymás növény. A levelek fényes-zöldek, szalások, számuk általában kettő. Csillag alakú virágai kék, kék, s lila fürtöt alkotnak. Leggyakrabban meszes alapkőzet fejlődő ligeterdőkben fordul elő.

- **epergyöngyike** (*Muscari botryoides*) Apró termető évelő geofiton. Levele szalás, a gömbölyded, kék virágok laza fürtben állnak a tőkocsányon. Hegyi réteken, száraz tölgyesekben él, dísznövényként sokfelé ültetik.

- **széleslevelű harangvirág** (*Campanula latifolia*) Dekoratív, 60-100 cm magas, némileg a gyakori csalánlevelű harangvirághoz hasonlító növény. Tőlevelei hosszúka-tojásdadok, mag, 4-5 cm-es kék, forrt szirmú virágai fürtbe tömörülnek. Hazánkban csak a Bükkben és a Kőszegi hegységben fordul elő. Alkalmanként dísznövényként ültetik.

- **Szent László-tárnics** (*Gentiana cruciata*) Vastag szárú, húsos, átellenes levelű növény. Levele lándzsás, júniustól szeptemberig virágzó virágai kékek, a levél-hónaljakban ülők. Hegyi réteken, szőrfűgyepben fejlődik.

- **szibériai nőszírom** (*Iris sibirica*) Akár 80 cm-esre is megnövő évelő növény. Szára általában egyvirágú, a levelek rövidebbek a szárnál, a virág sötétlila, esetleg kék. Űde lép- és mocsárrétek maradványfaja. Kertekbe dísznövényként ültetik.

- **sziklai benge** (*Rhamnus saxatilis*) Erősen elágazó hajtásrendszerű, gyakran heverő cserje. Levele rövid nyelű, kerekded, széle finoman fogazott. Virága jellegtelen zöld, virágzata fürtökben fejlődik, termése fekete. Hazánkban csak Sopron mellett, molyhos tölgyesben él.

- **sziklai borkóró** (*Thalictrum foetidum*) Kellemetlen szagú, szürkészöld levelű lágyszárú. Levelei kétszeresen szárnyaltak, apró virágai zöldek, bókolók. Bokorerdőkben, molyhos tölgyesekben fordul elő.

- **szúrós csodabogyó** (*Ruscus aculeatus*) 25-80 cm magas örökzöld cserje. Levélrendszerű hajtásai merevek, szúrósak, virága zöldes, a növény kétlaki, termése piros bogyó. A Dél-Dunántúlon meszkedvelő tölgyesekben előforduló Atlanti-mediterrán elem. A szárazvirág kötészetben használták.

- **tarka nőszírom** (*Iris variegata*) Vaskos gyöktörzsű, közepmagas növény. Levele merev, bordás, virágzata 2-4 virágú. Lepellevele sárga alapon sötétvörösre erezett. Bokorerdők, erdőpuszták, sziklagyeppek faja. Dísznövénynek ültetik.

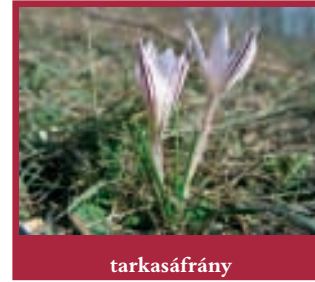
- **tarka nyúlarkfű** (*Sesleria varia*) Sűrűn gyepes évelő fűfélé. Levelei párhuzamosak, zöldes-kékek. Fűzérkéje két virágú, virágzata buga. Mész- és sziklagyepben, nálunk csak a Bükkben és a Kőszegi-hegységben fordul elő.

- **tarka sáfrány** (*Crocus reticulatus*) A nőszírom-félékhez tartozó márciusban virágzó apró növény. Hagymagumója recésburkú, levelei keskeny-szalások, a főerük fehér. A lepel fehér, vagy halványlila, kívül 3 sötét csíkkal. Pusztai tölgyesek növénye.

- **tátorján** (*Crambe tataria*) Akár 1 méteresre is megnövő, a keresztes-virágúakhoz tartozó lágyszárú. Karógyökere mélyre hatoló, levelei 2-3-szorosan szeldeltek.

szúrós csodabogyó

tarkasáfrány

téltemető

tőzike

tavaszi hérics

Fehér fürtös virágzata beborítja az egész növényt. Lőszpusztagyepekben, löszfalakon él, Pannon flóraelem. Gyökerét egykor fogyasztották.

- **szärtalan kankalin** (*Primula vulgaris*) Kis termető évelő növény, tőlevelérlőzsát alkotó levelei ráncosak, begöngyölt szélűek, látszólag nyílbe keskenyednek. Virágai rózsaszín a tőlevelérlőzsából erednek, halványárgák, termése tok. Gyertyános-tölgyesek, bükkösök virága.

- **tavaszi hérics** (*Adonis vernalis*) A boglárka-félékhez tartozó, sallangosan szabdalts levelű, 10-40 cm magas növény. Április-májusban nyíló virágai aranyárgák, termése aszmag. Pusztaréteken, erdőszegélyeken fordul elő. Gyökerét tálgyök gyógyítására használták.

- **tavaszi tőzike** (*Leucoujum vernum*) Március-áprilisban nyíló évelő hagymás növény. Levelei szalás-lándzsásak, sötét-zöldek. A tőkocsány 1-2 bókoló virágú, leple tört fehér, csúcsain sárga vagy zöld pontokkal. Ligeterdőkben néhol tömegesen fordul elő. Dísznövényként ültetik.

- **Teleki-virág** (*Telesia speciosa*) Akár embermagasságúra is fejlődő évelő faj. Nyeles tőlevelei széles-tojásdadok, szárlevelei ülők. 5-8 cm átmérőjű virágai sárgák, s fészkes tömörülnek. Nálunk kizárólag a Bükk-hegység patakmenti magaskörös tár-suláisaiban él. Botanikus-kertekből több helyen kivadult. Nevét Teleki Sámuel erdélyi kancellártól kapta.

- **téltemető** (*Eranthis hiemalis*) A boglárkafélék február végén, márciusban nyíló apró termető faja. Virága aranyárga, szeldelt gallérlevelekkel. Termései tüszősorba rendeződnek. A virágzást követően hamar visszahúzódó geofiton. Mediterrán elterjedésű, nálunk valószínűleg meghonosított, ligeterdőkben, gyertyános-tölgyesekben előforduló faj.

- **tiszafa** (*Taxus baccata*) Kertekbe is gyakran ültetett, hosszú életű, lassan növekvő örökzöld harmadrendű fa. Tűje két sorban álló, sötétzöld. Porzós virágai sárgák, termését piros, húsos magköpeny borítja. Nálunk természetes állománya csak a Bakonyban fordul elő Szentgál közelében. A tiszafa a magköpenyét kivéve erősen mérgező.

- **tornai vértó** (*Onosma tornense*) Alacsony termető, nem elágazó szárú, sűrűn sersteszőrs növény. A párta csöves, halványárga. Nyílt sziklagyepen élő Kárpát-medencei endemikus faj.

- **törpemandula** (*Amygdalus nana*) A rózsafélék családjába tartozó törpecserje. A lősz-tölgyesek jól sarjadó, telepeket képző növénye. Virágja rózsaszín vagy piros, termése gömbölyded molyhos felületű csontár. Kertészeti kultúrába vonták.

- **gyapjas gyűszűvirág** (*Digitalis lanata*) Akár másfél méter magasra is megnövő, dús virágú, gyapjas szőrű gyógy- és dísznövény. Levelei szórt állásúak, széles-lándzsásak, virágai okkersárgák, virágzata fürt. Száraz, meszes erdőkben és gyepekben él.

fehér sáfrány

- **gyepes nőszirm** (*Iris graminea*) Szálas, 30-50 cm hosszú levelű, májusban nyíló, ibolyáskék, barackillatú virágai a levelek között megbújnak. Termése csőszertelen elkeskenyedő tok. Karsztbokor-erdőkben, mezőfői tölgysesekben, erdei utakon a kocsinyomokban néha tömegesen jelenik meg.

- **gyilkos csomorica** (*Cicuta virosa*) Az ernyősök családjába tartozó, magas termetű élő növény. Levelei többszörösen szárnyasan összetettek. Virágzata összetett ernyő, virágai júliustól augusztusig nyílnak, aprók, fehérek. Nádasokban, magas-sósokban élő mérgező faj.

- **hamuvirág** (*Ligularia sibirica*) Néha akár két méteres magasságot is elérő élő növény. Tőlevelei nagyok, háromszög alakúak, szívésdárdás vállúak. Fészkés virágai laza fürtben fejlődnek. termése kaszat. Babérfűzes nyírláplóban, nádsemlyékekben él, egyetlen hazai állománya Bátorligeten kiveszett, s a kárpáti populációból visszatelepítették.

- **harangláb** (*Aquilegia vulgaris*) A boglárkafélék családjába tartozó 30-80 cm magas növény. Levele hármasan összetett, hasogatott. Virága különleges alakú, ibolyákék színű, termése tüsző. Űde, árnyas lomberdők faja. Dísznövényként számos színváltozata ismert.

- **havasalji tarsóka** (*Thlaspi alpestre*) 10-20 cm magas tölevélrózsás növény. Március-áprilisban nyíló virága fehér, termése becő. Majd 50 évig kihaltak vélték, csak a Kőszegi-hegység peremén él néhány kisebb állománya gyümölcsösök kaszált gyepeiben.

- **havasi éger** (*Alnus viridis*) A nyírfélék családjába tartozó harmadrendű fa. Levele kétszeresen fogazott, kihegyezett csücsű. Termős virágzatai aprók, gömbölydedek, tobozszerűek. Magas-hegyi faj, nálunk csak a nyugati határszélen, a Vendvidéken erdőszegélyekben fordul elő.

- **havasi iszalag** (*Clematis alpina*) A boglárkafélék családjába tartozó kúszó cserje. Levelei kétszeresen harmasak, virága nagy, bókó, liláskék. Termése bozontos szőrű aszmagcsoport. Az Északi-középhegység jégkorszaki maradványfaja.

- **homoki nőszirm** (*Iris arenaria*) Kis termetű, vékony gyöktörzsű élő faj. Levelei kard alakúak, szürkészöldek, szára 5-10 cm hosszú, április-májusban nyíló virága sárga, a toktermés kihegyesedő. Löszpuszták, nyílt homoki gyepek növénye.

kakasmandikó

kaukázusi zergevirág

- **hölgyestike** (*Hesperis matronalis*) 40-80 cm magas, illatos virágú növény. Szárlevelei tojásdad-lándzsásak, rövid fogúak, május-júliusban nyíló virága lilásbíborvagy fehér, becő termése hosszúkák. Bükkösök, szikla- és szurdokerdők növénye.

- **illatos hunyor** (*Helleborus odorus*) Nagy, tenyeresen összetett levelű, 5-7 cm átmérőjű, február-márciusban virágzó, zöld virágú faj. Nálunk a Dél-Dunántúlon, bükkösökben, gyertyános-tölgysesekben fordul elő.

- **István király szegfű** (*Dianthus regisstephanii*) 15-25 cm magas, tömött párnát képező élő növény. Szűrős, merev tapintású levelei szürkészöldek, rojtos-sallangos virágai fehérek vagy halvány rózsaszínek. A Dunántúli Középhegység dolomit szikla-gyepein fordul elő.

- **kakasmandikó** (*Erythronium denscanis*) A lilomfélék tüde tölgysesekben, bükkösökben előforduló geofitonja. Hagymagumója zottafogra emlékeztet. Párosan megjelenő levelei barnán foltozottak, márciusban nyíló virága bókó, ciklámen színű, termése tok.

- **karcusú sisakvirág** (*Aconitum variegatum ssp. gracile*) A hunyorfélékhez tartozó 70-150 cm magas, gumós gyöktörzsű növény. Levele nyílyesen szeldelt, júliustól szeptemberig nyíló virága ibolya színű, virágzata laza fürt. Kerti dísznövény, gyógynövény.

- **kárpáti sáfrány** (*Crocus heuffelianus*) A nőszirmfélékhez tartozó, márciusban virágzó élő. Hagymagumója recés burkú, levelei csak az elvirágzást követően fejlődnek ki, fehér közép-erűek. A virága lila, a lepelcsücsökön sötétebb foltok. Kárpáti-Balkáni flóraelem, nálunk gyertyános-tölgysesekben fordul elő.

- **keleti gyertyán** (*Carpinus orientalis*) A nyírfélék családjába tartozó kistermetű, 2-5 méteresre növő fa. Levelei tojásdadok, kétszeresen fűrészesek. Hazánkban csak a Vértesben karsztbokorerdőben fordul elő. Melegkori maradványfaj.

- **kenyérbél cickafark** (*Achillea ptarmica*) A fészkésvirágzatúak 60-80 cm magasra növő élő faj. Levelei hosszúkak, hegyes csücsűk, szélük fűrészes. A fészkekben 7-15 fehér sugárvirág fejlődik, a fészkek sátor virágzatot alkotnak. Június-júliusban virágzik. Nedves réteken, lápréteken a Nyugat-Dunántúlon. Vértéscsillapító hatása miatt gyógynövényként használatos, különféle változatait pedig dísznövényként ültetik.

kisvirágú hunyor

kárpáti sáfrány

- **kígyógyökertű keserűfű** (*Polygonum bistorta*) A keserűfűfélék hegyi réteken olykor tömegesen virágzó faja. Gyöktörzse tekeredett, levele hosszúkak háromszög alakú, rózsaszín virágzata hengeres fürt.

- **királyharaszt** (*Osmunda regalis*) Nagytermetű, akár 2 méteresre is megnövő páfrány. Levele kétszeresen szárnyalt, a spórák a levelek csúsi részén fejlődnek. Nálunk egyetlen helyen, a Barcsi Ősborókás égerlápjában zombékokon fordul elő mintegy tucatnyi példánya.

- **királyné gyertyája** (*Asphodelus albus*) Akár 1 méternél is magasabbra növő, tölevélrózsát fejlesztő élő növény. Levelei hosszúak, szálasak, sötétzöldek, virágzata végálló, tömött fürt, lepellevelei fehérek, termése tok. Mészkerülő tölgysesekben cseres-tölgysesekben él.

- **kövér daravirág** (*Draba lasiocarpa*) A keresztesvirágúak kövirózásokra emlékeztető faja. A levelek vörösbarnák, szőrösök, sárga szirmú virágai sátorba rendeződnek. Sziklahasadékokban fordul elő, mész- és dolomit sziklagyepeken él.

- **kövi szeder** (*Rubus saxatilis*) A rózsafélékhez tartozó, heverő hajtású élő cserje. Háromkarjút levelű fogazottak, oválisak. Virágai aprók, fehérek, piros termése 2-6 részterméskéből áll. Szurdokerdőkben fordul elő.

- **közöség palástfű** (*Alchemilla vulgaris*) A rózsafélék családjába tartozó, 10-30 cm magas növény. Levele kerekded, 7-9 karjút, virágai aprók, sárgászöldek, nyár végén virágzik. Hegyi réteken, szőrűgyepekben él az Északi-középhegységben és a Kőszegi-hegységben. Gyógynövény.

- **lápi nyúlfarkfű** (*Sesleria uliginosa*) Kékesderes levelű, sűrűn gyepes élő fűféle. Rövid bugájában a virágok márciustól nyílnak. Láprétek társulásközt faja.

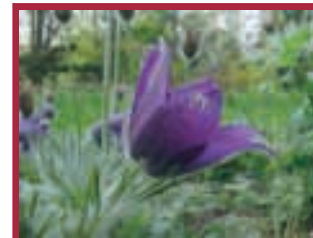
- **leánykőkörörcsin** (*Pulsatilla grandis*) A boglárkafélék családjának kora tavasszal nyíló mutató virágú faja. Levelei szürkészöldek, a virágok elvirágzása után fejlődnek ki. Virágai ibolyáskékek, a virágzatot sallangokra szabdal, pelyhes murvalevek ölelik körül. Aszmag terméseit a bibékből fejlődő repítő készületek repítik szét. Sziklakibúvásokon, száraz gyepekben, sziklagyepekben fordul elő.

Változatait kertekbe ültetik. A török eredetű kőkörörcsin szavunk első tagja a kék kék szint jelent.

- **lila csenkesz** (*Festuca amethystina*) Tömött bokrokban fejlődő, élő fűféle. Levele vékony, állandóan begöngyölt, tölevél-hüvelye vöröses ibolyaszínű, bugája 50-120 cm-es szalmaszáron fejlődik. Jégkori maradványfaj, mely karsztbokor erdőkben, erdőszéleken fejlődik.

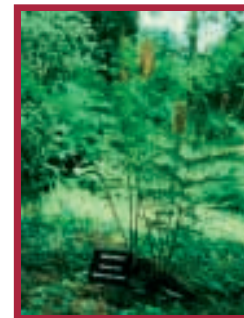
közöség palástfű

leánykőkörörcsin

lónyelvű csodabogyó

királyharaszt

medvefű kankalin

- **lónyelvű csodabogyó** (*Ruscus hypoglоссum*) 20-40 cm magas örökzöld cserje. Levelszerű hajtásai tojásdadok, puhák. Virágai zöldesfehérek, márciustól áprilisig nyílnak. Termése piros bogyó. Dél-dunántúli gyertyános-tölgysesekben élő szubmediterrán flóraelem.

- **Lummitzer szegfű** (*Dianthus plumarius ssp. lummitzeri*) 15-20 cm magas, lazán gyepes, növény. Levelei szürkészöldek, virágai illatosak, fehérek vagy halvány rózsaszínek, szirmai sallangosak. Dolomit sziklagyepeken él a Dunántúli Középhegységben.

- **macskahere** (*Phlomis tuberosa*) Akár 150 cm magasra is megnövő élő növény. Gyökere gumósan megvastagodott, tölevelei háromszögűek, szíves vállúak. Tömött állórövekben ülő virágai halványpirosak. Lössgyepek, száraz tölgysesek ritka faja.

- **magasistác** (*Armeria elongata*) A kégyökérfélék családjába tartozó, 10-30 cm magas, bokrosodó, élő faj. Fejcske virágzata rózsaszínű. A Bükk-hegység mészkerülő gyepeiben fordul elő. Szegély-növényként ültetik.

- **magyar nőszirm** (*Iris hungarica*) 10-30 cm magas, felálló hajtású, kard alakú görbült levelű növény. A száron április-májusban 2-4 ibolyás-lila virág fejlődik, termése csőrös tok. Savanyú homokon, száraz tölgysesekben, sziklagyepeken fordul elő.

- **magyarföldi husáng** (*Ferula sadleriana*) Az ernyősök családjának fokozottan védett faja. 1-2 m magasra megnövő, erősen elágazó növény. Levele szeldelt, június-júliusban nyíló virága apró, sárga színű, virágzata összetett ernyő, termése ikerkaszat. Mész- és andezit kőzetben, sziklagyepekben, bokorerdőkben él. Jégkorszak előtti bennszülött maradványfaj.

- **magyartölgy** (*Quercus farnetto*) A bükkfélék családjába tartozó nagytermetű fa szubmediterrán-balkáni flóraelem. Nagy, akár 20 cm-es, mélyen karéjos levelei ülők, a kupacs pikkelyei széles-lándzsásak, makkja csereszű. Hazánkban molyhos tölgysesekben, tatárjuháros lösztölgysesekben szórva fordul elő.

- **májvirág** (*Hepatica nobilis*) A boglár-kafélék jellegzetesen három karéjos levelű, márciusban nyíló égszínkék virágú, aszmag termős faja. Egykoron a májhoz hasonló levele miatt májbetegségek gyógyítására használták. Bükklelgyes erdőkben él a Magyar Középhegységben.

- **meceki zergevirág** (*Doronicum orientale*) A fészkesek kertekbe is megtett mutatós faja. A gyöktörzse gumósan megvastagodó, levelei tojásdadok, vagy kerekdedek, tőlevelei hosszú nyellűek, szárlevelei ülők. Tojássárga színű virágai magányosak, vagy fűrbe tömörülnek. Dél-dunántúli üde gyertyános-tölgyesek, bükkösök növénye.

- **medvefűl kankalin** (*Primula auricula*) Apró termetű, húsos levelű növény. Levele kerek vagy enyhén hosszúkás, csipkés szélű, lisztes felületű. Április-májusban nyíló virágai sárgák, illatosak. Nálunk dolomiti sziklagyepéken, karsztbokorerdőkben él.

- **nagyezerjófű** (*Dictamnus albus*) Magas termetű, élővő rutaféle. Levelei bőrmérmek, páratlanul szárnyaltak, szára citromszagú illóolaj tartalmú, bőrkiütést okoz. Május-júniusban fűrben fejlődik virágzata, virágai fehéres rózsaszínűek lila erekkel. Termése mirigyszőrös tüszőcsokor. Karsztbokor-erdőkben, száraz tölgyesekben fejlődik.

- **nyugati pikkelyharaszt** (*Ceterach officinarum*) A Fodorkafélékhez tartozó apró páfrány levelei 5-15 cm-esek. A levelékek a levélgerinc két oldalán felváltva helyezkednek el, sötétzöldek, bőrszerűek, fonákuk szőrös. A sziklagyepéken, sziklarepedésekben fejlődő növény levelei szárazságban összependörödnék.

- **osztrák tarsóka** (*Thlaspi goesingense*) Vastag gyöktörzsfű élővő növény. Tőlevelei visszás tojásdadok, fénylők, szárlevelei nyilas vállúak, szirmai fehérek, termése becőke. Hazánkban csak a Kőszegi-hegységben fordul elő bükkösben, hegyi réten.

- **pilisi len** (*Linum dolomiticum*) Alacsony termetű, hamvaszöld színű élővő. A meddő tölevélrózsák sűrűn állnak, levelei hosszúkásak. Május-júniusban nyíló virágja sárga színű, termése gömb alakú, 10 rekeszű tok. A Borbás Vince által felfedezett növény kizárólag hazánkban a Pilisi-hegységben előforduló maradványfaj.

- **piros kígyószisz** (*Echium russicum*) Az érdeslevelűekhez tartozó, akár 50 cm-esre is megnövő, erősen szerteszőrös faj. A levelek szálal-lándzsásak, virágja piros színű, virágzata tömött fűr, termése tüskés makkocscsa. Löszön, és homokos pusztákon él.

- **pirosuló hunyor** (*Helleborus purpurascens*) Az illatos hunyorhoz hasonlító, de vöröses virágú, az előbbivel és a kisvirágú hunyorral vikarizáló faj. Kelet-balkáni elemként az Északi-középhegységben üde bükkösökben és gyertyános-tölgyesekben fordul elő.

- **pusztai árvalányhaj** (*Stipa pennata*) 50-70 cm magasra megnövő, gyepes élővő fűféle. Vékony tőlevelei csomókban állnak, a buga kevés virágú. A cserkészek kalapjának jellegzetes díszítőeleme. Sziklagyepéken, pusztaréteken él.

- **réti iszalag** (*Clematis integrifolia*) A boglárkafélékhez tartozó 20-30 cm-es, felálló hajtású növény. Levelei átellenesen állók, hosszúkás tojásdadok. Május-júniusban virágzik, virágja négyleplű, ibolyáskéék színű, kellemes illatú. Nedves kaszálókon fordul elő.

macskahere

májvirág

- **réti kardvirág** (*Gladiolus imbricatus*) A nőszirmfélék 30-80 cm magas, hagymás élővő faja. Június-júliusban nyíló, bíbor-piros virágai egy oldalra rendeződött fűr-virágzatot alkotnak, termése ráncos felületű tok. Kontinentális elterjedésű, a Magyar Középhegység üde hegyirtéjén előforduló faj.

- **rezes hölgyalm** (*Hieracium aurantiacum*) A fészkesek családjához tartozó, közepes termetű, indás, élővő növény. A törzszát alkotó levelek lágyn szőrösek, keskeny-lándzsásak. A tömött csomó-virágzatot alkotó, július-augusztusban nyíló virágok narancspirosak, a kaszattermésen hosszú repítőkészülék fejlődik. Nálunk a Zemplénben és a Nyírségben hegyi- és lápréteken fordul elő.

- **rózsás kövirózsa** (*Sempervivum marmoratum*) A varjúhájfélék közé tartozó pozsgás faj. A tölevélrózsa levelei mirigyes-pelyhesek. Bogernyőben álló virágai rózsaszínűek vagy bíborvörösek. Köves-sziklák felszínén, száraz termőhelyeken fejlődik.

- **rozsdás gyűszűvirág** (*Digitalis ferruginea*) Akár másfél méteres magasságot is elérő, dús virágú, mutatós növény. Tőlevelei keskeny lándzsásak, az erek mentén gyapjasak, virágja rozsdabarna, harang alakú, belül bozontos szőrű. Pusztarétek, gyertyános tölgyesek ritka faja.

- **sárga ibolya** (*Viola biflora*) 5-12 cm magas kopasz növény. Levelei vese alakúak, kettesével fejlődő sarkantyús virágai sárga színűek. Jégkorszaki maradványfaj, mely hazánkban csak a Bükk-hegység szurdokerdőjében él.

- **sárga kövirózsa** (*Jovibarba hirta*) Pozsgás levelű, kistermetű élővő növény. A törzsa nyitott, a levelek sötétzöldek, 1,5 cm hosszúak, lándzsásak. A virág vajsárga, s tömött virágzata tömörül, termése tüszőcsokor. Nyílt sziklagyepék növénye.

- **sárgaliliom** (*Hemerocallis lilio-asphodelus*) A liliomfélék koloncos gyökerű, vékony-szálal tölevélű faja. Virágai citrosárgák, illatosak, termése tok. A Nyugat-Dunántúlon lápréteken, magas-kórósokban él. Dísznövényként gyakran ültetik.

- **struccharaszt** (*Matteuccia struthiopteris*) Akár másfél méternél is magasabba fejlődő, impozáns páfrány. Levélcsokrai tölcserként képeznek. Asszimiláló levelei meddők, a levelesokor közepén a nyár folyamán barna színű termős levelek fejlődnek. Patakmenti égeresek ritka növénye, melyet dísznövénynek is ültetnek.

- **sugárkankalin** (*Primula elatior*) 10-30 cm magas élővő faj, tőlevelei tojásdadok, nyílbe keskenyedők, virágai halványsárgák, a tőkocsány tetején csoportosan csüngnek, termése tok. Hegyi rétek, szurdokerdők, égerligetek virága.

- **szártalan kankalin** (*Primula vulgaris*) Apró termetű, sokszor már januárban virágzó élővő kankalinféle. Levele ráncos, széles-tojásdad, virágai magányosak, halványsárgák, illatosak. Gyertyános tölgyesekben, hegyi réteken nem ritka.

- **erdei ciklámén** (*Cyclamen purpurascens*) A kankalinfélékhez tartozó, jellegzetes, nagy gumója miatt kanrépának is nevezett növény. Levelei vese alakúak, márványozott mintájúak, áttelelők. Július-augusztusban virágzik, virágja lila, bókolo, természetes kocsánya felcsavarodó. Üde bükkösök, gyertyános-tölgyesek növénye. Rokon fajaival együtt dísznövénynek ültetik.

- **erdei golyaorr** (*Geranium sylvaticum*) Nagy, ritkás szőrös tölevélű élővő növény. A levelek 5-7osztattak, fogasan hasadtak, virágai ibolyás színűek, virágzata mirigyszőrös. Magashegyi réten él az Aggteleki-karszton.

- **erdei holdviola** (*Lunaria rediviva*) Közepes termetű, erőteljes gyöktörzsfű élővő. Levelei szívves vállúak, tojásdadok, virágzata összetett fűr, virágai illatosak, lilák. Termése hegyes csúcsú becő. Bükkösökben, szurdokerdőkben él.

- **erdei szellőrózsa** (*Anemone sylvestris*) A boglárkafélék családjába tartozó élővő lágyszárú. Tőlevelei tövig szeldeltek, levelei, szára gyapjas. Virága fehér, dekoratív, 6-7 cm átmérőjű, ápriltól júniusig virít. Aszmag termése pelyhes. Száraz tölgyesek faja.

- **erdélyi nyúlarkfű** (*Sesleria heuffleriana*) Fél méteresre is megnövő, sűrű gyepet képző pázsitfű. Levéllemeze keskeny, buga virágzata liláskéék. Sziklagyepéken, sziklai bükkösökben él az Aggteleki-karszton és a Bükkben.

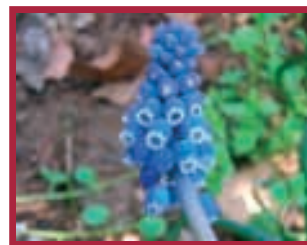
- **északi sárkányfű** (*Dracocephalum ruyschiana*) Az ajakosok boreális relikum faja. Levelei szálal-lándzsásak, július-augusztusban nyíló virágai ibolya színűek, a virágzat végálló fűr. Hazánkban csak a Bükk-hegységben él.

- **északi sás** (*Carex hartmannii*) A sásfélék családjába tartozó, közepes méretű, tarakoló növény. Levelei sötétzöldek, csúcsálló fűrérkéiben a porzós virágok helyezkednek el alul. Május-júniusban virágzik. Mocsárrétek ritka növénye.

- **ezüstös gyékény** (*Typha Schottleworthii*) A gyékényfélék családjába tartozó élővő vízi- illetve mocsári növény két sorban álló szálal levelekkel. A virágok a szár végén hengeres, tömött torzsában állnak, a porzósok a szár csúcsán, a termések alatta helyezkednek el. A termős torzsa a virítás után a fehéres szőröktől ezüstös színű. Hazánkból valószínűleg kiveszett.

- **fali kövirózsa** (*Sempervivum tectorum*) Pozsgás élővő növény, húsos levelei tölevélrózsát alkotnak. Virágai rózsaszínűek, bogernyőt alkotnak, termése tüsző. Dísznövény, régebben a gyulladt fül gyógyítására használták, innen régies neve a fülfű.

- **fanyarka** (*Amelanchier ovalis*) Nyúlánk, fiatalon molyhos hajtású cserje. Levelei elliptikusak, fűreres szélűek, fehér virágai végálló fűrökben nyílnak, termése kékesfekete almácska. A Dunántúli-középhegységben karsztbokorerdők, sziklagyepék növénye.

epergyöngyike

erdei holdviola

- **farkasbogyó** (*Scopolia carniolica*) A barykafélék 30-70 cm magas, csupasz hajtású és levelű élővő növénye. Levelei tojásdadok, általában fogas szélűek, sötétbarna-ibolyás színű virágai a felső levelek hónaljából fejlődnek, bókolók. Termése csészébe zárt tok. Az Északi-középhegység szurdokerdeiben, bükköseiben él.

- **farkasboroszlán** (*Daphne mezereum*) Üde bükkösök, gyertyános-tölgyesek akár 1 méteresre is növe cserjeje. Levelei víz-szálal-lándzsásak, virágai január-márciusban nyílnak, halványlilák, illatosak. Bogyója piros, mérgező.

- **farkasölő sisakvirág** (*Aconitum vulpina*) A hunyorfélékhez tartozó, akár másfél méteresre is megnövő élővő növény. Levelei tenyeresen osztottak, a virágzat laza fűr, virágai zöldsárgák, termése tüsző. Leginkább szurdok- és sziklaerdőkben, szivárgó vizes oldalakon él. Mérgező.

- **fátyolos nőszirm** (*Iris spuria*) A szibériai nőszirmfélékhez tartozó, közép magas nőszirmféle. Szára általában több virágú, május-júniusban nyíló virága liláskéék sárga középsávval, toktermése csúcsos. Láp- és mocsárréteken fordul elő.

- **fehérsáfrány** (*Crocus albiflorus*) A nőszirmfélék családjába tartozó, apró termetű, élőlő hagymagumós növény. Fehér leplű virága márciusban nyílik, levelei csak az elvirágzás után fejlődnek ki. Hegyi- és mocsárréteken él, hazánkban csak Kőszeg környékén fordul elő.

- **fekete galagonya** (*Crataegus nigra*) A rózsafélékhez tartozó cserje. Levelei nagyok, karéjosak, fogazottak. Virágai május-júniusban nyílnak, fehérek, termése feketés. A Duna-völgy tölgy-kőrös-szil ligeterdeinek faja.

- **fekete kökörtcsin** (*Pulsatilla pratensis* ssp. *nigricans*) Selymes, fehér szőrrel borított élővő növény. Virágja feketésbíbor színű, bókolo, levelei, tőlevelei szárnyasan szeldeltek. Pusztafüves lejtőkön, homokpusztákon, karsztbokor-erdőkben fordul elő.

- **fekete lonc** (*Lonicera nigra*) Keresztben átellenes levelű, 1-1,5 méteres, a bodzafélékhez tartozó cserje. Levelei ék vállúak, elliptikusak, virágja halvány rózsaszín, kettesével ülő, termése fekete ikerbogyó. Áfonyás nyíresben él a Zemplénben.

- **fenyér gamandor** (*Teucrium scorodonia*) A zsályákhoz hasonlító, 30-50 cm magas fásodó szárú élővő növény. Levelei szőrösek, szívves vállúak, virágja zöldes, virágzata alfűr. Hazánkban csak a Vendvidéken fordul elő.

- **gímharaszt** (*Phyllitis scolopendrium*) Közepes termetű, ép levelű, rövid gyöktörzsfű páfrány. Levelei keskeny-lándzsásak, élénkzöldek. Szurdokvölgyekben, üde erdőben legtöbbször meszes talajon fordul elő.

- **gyapjas gyűszűvirág** (*Digitalis lanata*) A tógógnővények egyik gyógynővényként termesztett faja. A virágzat tengelye és a csészé gyapjas, virágja szennyes sárga színű. Száraz pusztarétek növénye.

- **turbánliliom** (*Lilium martagon*) Magas termető évelő növény. Hagymái sárgás színű megvastagodott pikkelylevelekből állnak. Meddő hajtásain a levelek állóvökvben fejlődnek. A laza fűtben fejlődő, bókoló virágok pettyezettek, sötétlilák. Termése tok. Árnyas erdők növénye.

- **tündérfűt** (*Aruncus sylvestris*) A rózsafélék családjába tartozó 80-150 cm magas évelő növény. Levelei két-háromszorosos szárnyaltak, a növény kétféle, a hím virágok vajsárgák, a nőivarúak fehérek, júniustól augusztusig virágzik. Patakparti magaskórósok, ligetes erdők növénye.

Waldstein pimpó

törpemandula

régi iszalag

tornai vértó

- **tűzliliom** (*Lilium bulbiferum*) Akár méteresnél is magasabbra növekvő évelő hagymás. A levelek sűrűn állók, lándzsásak, hónaljukban sarjhagymák fejlődnek. Virágai június-júliusban nyílnak, végállók, pirosak, pettyezettek. A Bükkben és a Szigetköz ligeterdeiben fordul elő. Disznóvénny.

- **zergeboglár** (*Trollius europaeus*) Bokrosodó, viszonylag magas termető évelő növény. Erőteljes tőlevelei 3-5 karéjra szeldelek, gömb alakú, májusban nyíló virágai magánosak, tojássárga színűek, termése tüszőcsokor. Láprétek, fűz- és nyírlápok jégkorszaki maradványfaja.

fátyolos nőszírom

harangláb

A Chernel-kert munkanapokon 8-16 óra között,
áprilistól októberig szombat - vasárnap is látogatható.

Órségi Nemzeti Park Igazgatóság
9941 Óriszentpéter, Siska szer 26/a.
Tel.: 94/548-034, Internet: www.orseginpi.hu

Szolgáltatásaink:

- csoportvezetés, előadások természetvédelmi és néprajzi témakörben
- erdei iskolához terepi programok és kézműves foglalkozások szervezése
- családoknak és csoportoknak szálláslehetőség

**A KŐSZEGI CHERNEL-KERT VÉDETT
NÖVÉNYEKET BEMUTATÓ TANÖSVÉNYE**

Kiadó: Órségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter
Felelős kiadó: dr. Markovics Tibor igazgató
Szöveg: dr. Markovics Tibor
Fotó: Kóródi Blanka, dr. Markovics Tibor
Előkészítés: TOSO Kft., Szentgotthárd

Készült a Miniszterelnöki Hivatal Turisztikai Államtitkárságának és a
Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium támogatásával.

